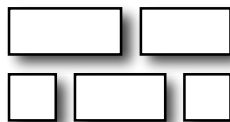

Institutionen för
beteendevetenskap
Linköpings universitet

Forum för organisations-
och gruppforskning

Polisens arbete i samband med demonstrationer som övergått till kravaller

Gunilla Guvå

FOG-RAPPORT
NUMMER 55
2005

Abstract

Guvå, G. (2005). *Polisens arbete i samband med demonstrationer som övergått till kravaller. (FOG-Report no 55)*. Linköping: Department of Behavioural Sciences (IBV), Linköping University.

Denna rapport belyser polisens arbete i samband med demonstrationer som resulterat i kravaller. Intervjuer har gjorts med ett antal poliser som tjänstgjort under Göteborgskravallerna. Bearbetning och analys bygger på antagandet att kravaller är ett intergrupprelaterat fenomen mellan demonstranter och poliser. Denna studie visar bl. a att det som händer mellan demonstranter och poliser och som leder till kravaller kan ses som ett eskalerande förlopp i flera steg, där inomgruppsprocesser växelspelar med mellangrupsprocesser.

Till skillnad från vanligt polisarbete arbetar polisen under en demonstration i grupper, där man såväl uniformerar som formerar sig på ett för uppgiften särskilt sätt. Om enskilda poliser låter sig triggas av enskilda demonstranter (individnivå) och det ger upphov till en konfrontation, leder detta till att andra kollegor i gruppen går in (intragruppnivå) mot demonstranterna som på motsvarande sätt går på polisen som grupp (intergruppnivå). I detta läge kommer andra grupper av poliser till undsättning, vilket i sin tur leder till att slutligen alla poliser slåss mot alla demonstranter (organisationsnivå).

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Bakgrund	2
Kravaller som ett växelspel mellan intergrupps- och intragrupsprocesser	2
Det ena ger det andra	3
Från tilltro till misstro	3
Tidigare polisforskning rörande kravaller	4
Denna studie	5
Syfte och frågeställningar	5
Insamling och bearbetning av data	5
Analys och diskussion	7
Polisidentitet	7
Att vara polis	7
Att bli polis	7
Uppgiften styr polisrollen	8
Att ikläda sig en särskild polisroll	8
Anonymisering	8
Avideologisering	9
Uniformering	9
Polisidentitet och social identitet	10
Grupperingar och gruppprocesser inom polisen i samband med demonstrationer ...	11
Som en man	12
En samling individualister	12
Formering	13
I händerna på ledningen	14
Ledningens betydelse för de gruppprocesser som utvecklas inom polisen.	15
Befälet visar vägen	15
Enskilda polismäns betydelse för gruppens agerande	15
Undsättning som gruppfenomen	17
Gruppens överlevnad i fokus	18
Gruppen som gränsvakt	19
Enskilda initiativ på gott och ont	19
En kamp om spelets regler	20
Ohörsamhet mot ordningsmakt	20
Dikotomisering	21
Demokrati inom lagens ramar	22
Demokratins väktare	23
Ändamålet helgar medlen	23
Gemensam sak	24
Sammanfattande diskussion	25
Sammanfattande slutsatser av denna studie.	26
Referenser	27

Bakgrund

Tidigare har kravaller ansetts bero på att individer i en grupp tappar sin identitet, vilket gör att gruppen blir en massa eller en flock som beter sig destruktivt, regressivt och impulsstyrt. (Le Bon, 1895). Ett annat förhärskande synsätt har varit att människor, som liknar varandra, förstärker vissa personlighetsdrag då de samlas (Allport, 1924). I praktiken har ofta en kombination av dessa teorier fått fungera som en förklaringsmodell av masshändelser. Vissa demonstranter ses som anförare, som leder de övriga som en flock (Stott & Reicher, 1998).

I tidigare forskning har man fokuserat på demonstranterna som ansetts utgöra "massan". Kravaller har betraktats som ett upplopp och inte som en konfrontation mellan två grupper, där även polisen anses delaktig i sammandrabbningarna med demonstranterna. Detta senare synsätt har dock kommit att dominera nyare studier där kravaller ses som ett intergruppsfenomen (Reicher, 1996).

Kravaller som ett växelspel mellan intergrupps- och intragrupsprocesser

I nyare studier av kravaller (Granström 2001, Guvå & Hylander, 2003) har det visat sig att de eskalerande processer som kan bli följden av demonstrationer, såväl handlar om *intergruppsprocesser* mellan poliser och demonstranter som *intragruppsprocesser* inom respektive grupp. Det som händer *mellan* demonstranter och poliser tycks påverka det som händer inom demonstrantgruppen (ibid) och troligtvis även det som händer inom polisgruppen. Det som händer *inom* respektive grupp antas också påverka den fortsatta händelseutvecklingen mellan grupperna. Inom demonstrantgruppen går det exempelvis att urskilja olika grupperingar - en våldsförespråkande provokatörsgrupp, en traditionell, fredlig grupp av demonstranter och däremellan en blandad skara av framförallt ungdomar, som kan definieras som postmoderna demonstranter. Denna sistnämnda grupp verkar ha stor betydelse för händelseutvecklingen eftersom den utgör en ny företeelse i många olika avseenden. Den är exempelvis inte organiserad efter traditionellt mönster utan utgörs av individer som bildar olika nätverk. Dessa är uppbyggda enligt andra principer än hierarkiskt organiserade och regelstyrda föreningar och politiska ungdomsförbund. Dessa nätverk går under en mängd olika beteckningar. I Göteborgskommittén talar man exempelvis om autonoma grupperingar (Göteborgskommittén, 2002 s 467). Andra benämningar är Svarta Blocket, aktivister mm.

Gemensamt för den postmoderna rörelsen är att man agerar mer spontant och inte bara demonstrerar i tillståndsgivna tåg utan även manifesterar sina åsikter i andra mer spontana och därmed oanmälda, icke-tillståndsgivna aktioner. Till skillnad från provokatörsgruppen förespråkar man inte våld, men tar inte heller avstånd från våldshandlingar.

Det ena ger det andra

Det som visat sig hända inom demonstrantgruppen när polisen ingriper mot provokatörerna, (vilka övriga demonstranter inte stöder till en början), är att polisens agerande även får konsekvenser för övriga demonstranter som då protesterar mot att deras möjligheter att uttrycka sina åsikter störs eller inskränks. När de protesterar mot detta och exempelvis vägrar att flytta sig från en plats som polisen bestämt sig för att spärra av, uppfattas de av polisen som om de också tillhörde provokatörsgruppen och kommer då av polisen att kategoriseras som om de tillhörde denna grupp. I o m att de blir behandlade som om de vore våldsbenägna aktivister (provokatörer) kommer de att förändra sin syn på polisen och kanske också börja agera med våldshandlingar som exempelvis stenkastning. Dessa handlingar påverkar i sin tur även deras bild av dem själva. Genom att kasta sten blir man inte bara en stenkastare i andras, i det här fallet polisens ögon, utan även i sina egna ögon. De kollektiva handlingarna skapar dessutom en känsla av samhörighet med andra som är emot polisen och kastar sten – en delad social identitet – vi (demonstranter) mot dom (polisen). Därigenom kommer demonstranter som från början tar avstånd från provokatörsgruppen att hamna på samma sida som dessa gentemot polisen. När traditionella demonstranter bevitnar hur polisen agerar mot, i deras ögon oskyldiga demonstranter, förändras också deras syn på polisen och därmed hamnar även dessa traditionella demonstranter på samma sida som provokatörerna, vilka de annars tar klart avstånd från. När de traditionella demonstranterna uppfattas försvara våldshandlingar mot polisen kommer polisen även att tappa tilltron till dem.

Från tilltro till misstro

Ovan beskrivna process kan beskrivas utifrån en tilltro-misstro –dimension, där man kan se hur ömsesidig misstro mellan polis och demonstranter under vissa förutsättningar kan utvecklas till ömsesidig misstro mellan poliser och demonstranter som från början hyst tilltro till varandra genom att såväl poliser som demonstranter under händelsernas gång tappar tilltron till varandra. Slutet blir att samtliga demonstranter och samtliga poliser hyser misstro mot varandra, vilket inte var fallet från början (Guvå & Hylander, 2003).

Tidigare polisforskning rörande kravaller

När det gäller tidigare kravallforskning har de flesta studier fokuserat på gruppen demonstranter. Detta gäller även den forskning som utgått från kravaller som intergruppsfenomen. Detta beror bl a på att det varit svårare att få tillträde till polisen som forskningsobjekt. Även om polisen sagt sig vara positiv till samarbete har det stött på svårigheter av olika slag då det väl gällt att få tag på informanter. De studier som utgått från såväl ett demonstrant, som polisperspektiv har därför haft ett begränsat material när det gäller polisen och i tidigare forskning påtalas behovet av att utforska kravaller ur såväl ett demonstrant som ett polisperspektiv. För att i viss mån råda bot på denna brist har Reicher och Stott intervjuat 26 specialutbildade poliser med erfarenhet av demonstrationer (Stott & Reicher, 1998). Deras studie var tänkt att utgöra ett komplement till en kravallstudie (Poll Tax-kravallerna) (Stott & Drury, 2000), där det visade sig svårt att rekrytera informanter bland poliser, som varit med under kravallerna. Syftet var att undersöka vilka perspektiv poliser, som varit inblandade i kravaller, har i såväl teori som praktik och på vilket sätt dessa påverkar polisens hantering av kravaller. Resultaten visade bl.a att polisen i teorin inte betraktade folksamlingar som en homogen massa, samtidigt som det visade sig att man gjorde en dikotomisering av folkmassan i en våldsminoritet och en fredlig majoritet. Polisen såg inte sig själv som en bidragande orsak till det våld som utvecklades utan förklaringen var att våldsminoriteten ledde majoriteten. Eftersom minoriteten sågs som en smittorisk måste de avlägsnas snarast och för att göra detta måste polisen ingripa som en styrka. Resultaten från denna studie överensstämmer väl med resultaten från svenska kravallstudier (Granström, 2001; Guvå & Hylander, 2003).

Ovannämnda studie fokuserar på polisen som en grupp men författarna menar att det återstår mycket när det gäller utforskandet av polisens perspektiv på masshändelser. Bl. a ett bredare urval av såväl informanter som händelser, samt data från poliser som varit direkt inblandade i kravaller. Enligt Stott och Reicher (1998) vore idealet att poliser intervjuades under händelsernas gång istället för efteråt, samt att polisperspektivet integrerades med deltagarnas i syfte att utforska den dynamiska interaktionen mellan de två grupperna.

Denna studie

I den forskning i vilken denna delstudie ingår, är syftet att integrera ett demonstrant och ett polisperspektiv. Denna rapport syftar till att ge ett polisperspektiv på det som händer mellan poliser och demonstranter vid en demonstration utifrån intervjuer med enskilda poliser.

Utgångspunkten för intervjuerna är att polisen liksom demonstranterna inte utgör en enhetlig grupp utan består av olika individer med olika syn på demonstranter, demonstrationer, våldsanvändning etc. och att det som händer mellan demonstranter och polis på liknande sätt som mellan olika grupperingar av demonstranter också påverkar såväl enskilda poliser som det som händer inom polisgruppen.

Syfte och frågeställningar

Utifrån tidigare studier har vissa frågeställningar utkristalliserats bl. a kring begreppet *social identitet*, vilket visat sig ha betydelse för demonstranter och deras agerande under en demonstration (Hylander, 2004). Frågan är hur polisens identitet påverkar och påverkas av det som händer i samband med kravaller?

En annan fråga gäller om och hur *intragruppsprocesser* gestaltas inom polisen i samband med kravaller och vilken betydelse de har för det som händer mellan demonstranter och poliser.

Ytterligare ett syfte är också att mer förutsättningslöst utforska vad som kan vara av betydelse för det som händer i samband med kravaller utifrån ett polisperspektiv.

Insamling och bearbetning av data

För att undersöka vad som händer med poliser enskilt och i grupp i samband med kravaller har fokuserade kvalitativa intervjuer utifrån en intervjuguide gjorts med 6 poliser (3 kvinnliga och 3 manliga), i olika åldrar med olika utbildningsgrad samt varierande erfarenhet av polisarbete. Fem av dem har deltagit vid kravallerna i Göteborg och en vid andra demonstrationer. Två av dessa har fungerat som tjänstgörande befäl. Övriga är poliser som i vanliga fall arbetar med andra uppdrag inom polisen (närrpolis, piketpolis). Två arbetar med vidareutbildning av poliser i *Ingripande mot folkmassa* (IMF) en utbildning som polismyndigheten i Stockholm genomförde inför Göteborgskommenderingen. Samtal har även förts med andra poliser, bl. a polis som arbetar med utbildning av poliser i *Ingripande mot folkmassa* samt polisledning. Tidigare har även gjorts gruppintervjuer av poliser som tjänstgjort under Göteborgsmötet. Även andra rapporter där poliser har

intervjuats har använts som datakällor (Göteborgskommittén, 2002; Gevreus, 2002).

De bandade och transkriberade intervjuerna har bearbetats och analyserats utifrån ovannämnda frågeställningar. I enligt med principerna för grundad teori (Glaser, 1978; Guvå & Hylander, 2003) har utsagor kodats utifrån ett aktörsperspektiv (polisperspektiv) och resulterat i följande analys, som lett fram till nya frågeställningar och antaganden som kan leda det fortsatta forskningsarbetet vidare .

Analys och diskussion

Polisidentitet

Att vara polis

"Jag är polis" är en vanlig kommentar bland de poliser jag intervjuar. Med undantag från en kvinnlig polis, som säger att hon "arbetar som polis", uttrycks "att vara polis" som om det vore en personlighetsegenskap.

Man försöker att vara laglig både på jobbet och privat, som en filosofi...kompisar som inte är poliser, vissa grejer som dom gör som man inte skulle göra, rättspatos, eller vad man nu skall säga. (ip 2)

Jag är alltid polis, en yrkesskada skulle man kunna kalla det för. Går jag in i en affär tittar jag alltid om jag kan se någon snabbare, ser jag bilar ute och kör tänker jag stulen bil, har alltid polisögat på. (ip 3)

Att vara polis tycks utgöra en yrkesidentitet, som inte bara innebär att man ställer krav på att själv vara laglydig utan även betraktar sin omgivning med detta polisöga. Som polis tittar man efter andra saker och ser andra saker än andra människor gör.

Att poliser skulle utgöra en speciell grupp av människor är däremot något som man förnekar bestämt. Tvärtom betonas vanligheten. Poliser är vanliga människor som utgör ett tvärsnitt av befolkningen. De består således av alla slags människor när det gäller såväl värderingar som livsstil.

Att bli polis

Att bli polis har för många inte varit ett medvetet yrkesval utan kanske t o m berott på en slump. Men däremot tycks själva antagningsförfarandet göra att man känner sig utvald. Man har bestått provet. Att söka till polishögskolan är en sak, att välja utbildningen om man blivit antagen är en annan.

För mig var det faktiskt en tillfällighet. När jag såg att man sökte till polishögskolan tänkte jag att jag slänger väl in en ansökan och sen gick jag bara vidare i de här olika testerna och helt plötsligt damp det ner ett kuvert där det stod att jag var antagen, den västa dan i mitt liv. Helt plötsligt var jag tvungen att fatta ett beslut. Jag hade hela tiden trott att jag var för ung och att jag inte hade de kvalifikationer som dom ville ha, men det gick ju väldigt bra så jag tog beslutet att det är klart att jag skall hoppa på . (ip 1)

Uppgiften styr polisrollen

Förutom att man har en identitet som polis så kommer polisrollen att vara beroende av var man arbetar och vilken uppgift man har. Man är närpolis, piketpolis, uttryckningspolis etc. I samband med Göteborgskravallerna användes alla slags poliser från olika delar av landet. Som polis kunde man bli blixtkallad med eller utan särskild utbildning för att plötsligt tjänstgöra som "kravallpolis". I Sverige finns inga särskilda "kravallpoliser" vilket det tycks råda stor enighet bland poliser att vi inte heller skall ha. Någon liknar det vid "pit-bullpoliser" och menar att det är viktigt att poliser inte bara sysslar med eller specialiserar sig på den typen av uppgifter utan också gör andra saker – inte bara slåss. Däremot har de flesta poliser idag inom bl a närpolisen i Stockholm någon form av utbildning i Ingripande mot Folkmassa (IMF) eller Särskild polistaktik, som det numera benämns. Vissa poliser har ytterligare specialutbildning. Vid kommenderingen Ingripande mot Folkmassa får således olika slags poliser en annan uppgift, som gör att de ikläder sig en annan polisroll än den vanliga.

Att ikläda sig en särskild polisroll

Ingripande mot folkmassa handlar inte bara om att ikläda sig en *annan klädsel* (skyddsuniform) eller en *annan uppgift* än den man har i vanliga fall som polis. Det innebär också ett *annat arbetssätt* och framförallt en *annan arbetsorganisation*. Poliser beskriver skillnaden mellan att arbeta i par (dubbelpatrull), som man vanligtvis gör, med stor frihet att bestämma över sig själv och att plötsligt arbeta i grupp under ledning av ett befäl. I denna situation skall man dels *inordna sig i ett kollektiv* med en *gemensam uppgift*, dels *underordna sig* de beslut som befälet tar samtidigt som det förväntas att man fungerar som en självständig individ.

Frågan är vad detta innebär för den enskilde polisen?

Det som förväntas av en är att man skall hålla ihop i gruppen och göra det man blir tillsagt och samtidigt förväntas att man skall ta egna initiativ, att veta när det inte passar att göra egna bedömningar. (ip 1)

Anonymisering

Hur det känns att ikläda sig en annan roll genom att bl. a. uniformera sig i den speciella *skyddsutrustning* som ingår beskrivs av en kvinnlig närpolis som arbetat 25 år som polis. Bl. a. påtalar hon den *anonymisering* som sker när man tar på sig hjälm och visir och hur det påverkar möjligheten att skapa kontakt med människor. Bara det att ha en hjälm hängande i bältet bidrar enligt henne till att "*tagga upp*".

På lördagskvällen vid Järntorget, när vi inhägnat en grupp demonstranter, bara skillnaden för mig som polis att stå bakom en sköld och med hjälm så är jag ju fullständigt anonym. Så beordrades vi att fälla upp visiren och ta ner sköldar och plötsligt får man kontakt med varandra, kan börja le mot varandra, får en relation. (ip 6)

Denna känsla av anonymisering är dock inte lika med att man blir anonym för sig själv eller anonymiserad inom den egna gruppen utan en känsla av att vara anonymiserad av andra.

Det är för dom jag blir anonym. Att jag är gjord av kött och blod och har egna barn hemma, det är det ingen som ser, jag blir en hjälm och en sköld. (ip 6)

Erfarna piketpoliser menar dock att den känsla av förändring som sker kanske gäller de första gångerna man tar på sig denna uniform, men när man gjort det ett antal gånger tänker man inte längre på det. Enligt dem utgör hjälm, visir, sköld en skyddsutrusning som tillhör uniformen. (jfr arbetskläder som brandmän iklär sig vid brandsläckning).

Det är skillnad mellan en erfaren och inte erfaren polis, kanske tänker man att nu kommer det att bli bråk, rustar sig. (ip 5)

Frågan är om skillnaden blir större beroende på vilken polisroll man har i vanliga fall. Sannolikt kommer skillnaden vara större för den som vanligtvis arbetar som närpolis än för den som har sin tjänstgöring som piketpolis.

Avideologisering

Till skillnad från demonstranter vars sociala identitet bygger på en känsla av samhörighet kring en ideologisk fråga (man är vegan, djurrättsaktivist etc) så ser poliser sig som neutrala. De skall inte ta ställning för eller emot något utan enbart hantera frågor som rör demokratins spelregler. Enligt polisen har alla människor rätt att uttrycka sin åsikt, rätt att demonstrera, ordna möten etc. oavsett om de är fascister, höger- eller vänsteraktivister. Man får tycka vad man vill. Däremot får man inte uttrycka det man tycker hur som helst utan måste följa de politiska spelregler som gäller i ett demokratiskt samhälle.

Man har ju en åsiktsrätt, det är en grundlagsskyddad rätt att man får föra fram olika åsikter, hur dom än ser ut, hur illa de än klingar i mina öron, jag som polis får inte lägga någon värdering i det, när jag är där ute och jobbar för jag är inte där i egenskap av mig själv utan där i egenskap av yrkesman, polis, måste vara nollställd inför båda grupperna får ju inte låta mina personliga värderingar spegla mitt arbetssätt. (ip 1)

/Har man en uppfattning som polis och en som privatperson?/ - Javisst så måste det vara, jag är ju satt av staten för att upprätthålla demokrati, lag och ordning på våra gator, jag skall ju inte ha någon politisk uppfattning om någonting. (ip 2)

Som polis kan du ha åsikter, vad jag tycker och tänker är en sak, vad jag gör är en annan, om jag skall skydda ett gäng pedofiler så kan jag inte visa min avsky, samma sak med vänster, höger, det får inte styra mitt tjänstehandland. (ip 3)

Att inte ta ställning utan inta en neutral hållning i samband med demonstrationer kan ses som en *avideologisering* som polisen gör i samband med tjänstgöring vid demonstrationer.

Uniformering

Det som sker när polisen ges den uppgift som Särskild polistaktik innebär är att man ikläder sig en annan polisroll än den vanliga. Det sker en *uniformering* som inte bara innebär att man tar på sig den särskilda uniform som gäller i dessa sammanhang. Den tycks också medföra en *känsla av anonymisering*, man blir en av ett "dom".

Uppgiften tycks också innebära en *avideologisering*. Man får inte ta ställning i själva sakfrågan utan måste förhålla sig neutral (nollställd). Frågan är om inte allt detta samtidigt innebär en *avpersonifiering*. Vissa poliser beskriver det också som att man inte bara sätter på sig uniformen utan att vissa även sätter på sig en *tjänstemin* som om den tillhörde uniformen

Skall jag ta på mig tjänsteminen eller kan jag faktiskt prata normalt med den här människan eller kan jag t o m stå och le lite grand. (ip 1)

Särskild polistaktik innebär dessutom att man arbetar annorlunda. Istället för att arbeta enskilt eller i par (dubbelpatrull) blir man en i en grupp.

Jag är ett instrument i en maktfaktor, men jag kan ju inte utnyttja min egen kompetens på något sätt samtidigt som man ändå känner att man fyller någon funktion i den här muren eller vad man ni vill se det som.....(ip 6).

Den uniformering som sker tycks således inte bara handla om en yttre uniformering utan även om en inre. Man blir en del av ett kollektiv och när man intervjuar polisen slås man även av det uniforma sättet att uttrycka sig. Det verkar som om poliser t o m tänker lika. När man tar del av den internationella forskning som finns visar det sig dessutom att sättet att resonera kring demonstranter och kravaller är identiskt med utländsk polis (Stott & Reicher, 1998).

Exempelvis betonar man, på samma sätt som svensk polis, att demonstranter inte utgör en homogen massa, utan att det är en heterogen skara av många olika slags människor. Men på samma sätt som svenska poliser tenderar man att reducera denna komplexitet till en enkel dikotomi genom en uppdelning i en fredlig majoritet och en fientlig minoritet, som inte är där för att demonstrera utan för att bråka.

Polisidentitet och social identitet

Social identitet kan beskrivas som en vi-identitet som förutsätter en dom-identitet. Genom att definiera en kommendering som Ingripande mot *folkmassa* (min kurs), vilket man tidigare gjort, har man definierat en samling människor som en "massa" – ett "dom" vilket gör att det finns förutsättningar för polisen att utveckla en vi-identitet i detta sammanhang. Frågan är om denna identitet är att betrakta som en social identitet i den betydelse begreppet fått i tidigare forskning (Hylander, 2004; Tajfel, 1982). Enligt den sociala identitetsteorin avidentifieras inte människor i en folksamling eller i samband med masshändelser. Däremot sker en avpersonalisering, där den personliga identiteten ersätts av en social identitet – en vi-identitet – i samband med att gruppen blir ett kollektiv genom gemensamma handlingar, exempelvis stenkastning mot polis. Denna sociala identitet bygger på den självkategorisering som sker då exempelvis en demonstrant, som kastar sten i ett sådant sammanhang, själv inser att han eller hon har blivit en stenkastare.

Det som tycks hända när polisen går in i den för uppgiften Särskild polistaktik speciella polisrollen, är bl a en *avpersonifiering*. Man blir, som en av poliserna uttrycker det, en hjälm och en sköld för andra. För vissa poliser står denna roll sannolikt i strid med den vanliga polisrollen som exempelvis

närpolis. Frågan är om man tappar sin vanliga polisidentitet och utvecklar en annan polisidentitet eller om man behåller sin grundidentitet som polis även när man ikläder sig denna polisroll. Sker en förändring som skulle kunna jämföras med den förändring av identitet som sker i samband med att människor avpersonaliseras i en intergruppssituation och där utvecklar en social identitet (vi-identitet)?

När det gäller poliser tycks det som om själva grundidentiteten som polis är oberoende av i vilket sammanhang man befinner sig. Man är polis. Däremot tycks det som om uppgiften (kommenderingen) styr vilken slags polisroll man tar. På så sätt blir identiteten liksom uppgiften situationsstyrd eller händelsestyrd. Frågan är då vad som händer när man arbetar med händelser som kräver Särskild Polistaktik och när demonstranter börjar bete sig som en massa (flock) och får polisen att också handla som en grupp? Till skillnad från demonstranter tycks det också som om polisens identitet är situationsbunden och att man i en annan uniform, i en annan situation och med andra uppgifter återgår till att bli den polis man egentligen är. Är den identitet (vad man än kallar den) något som polisen tar av och på i samband med uniformeringen och kanske t.o.m. en del av uniformeringen. Tankarna går till TV-programmet Småstjärnorna, där barn ikläder sig rollen som berömda artister bl. a genom att ikläda sig kopior av deras scenkostymer.

Sammanfattningsvis tycks denna studie väcka fler frågor än ge svar på frågor kring polisens identitet i samband med kommendering vid demonstrationer.

Grupperingar och grupprocesser inom polisen i samband med demonstrationer

En annan frågeställning var om och hur intragrupsprocesser gestaltas inom polisen i samband med kravaller och vilken betydelse de har för det som händer mellan demonstranter och poliser.

Tidigare forskning har visat att demonstranter inte utgör en homogen massa utan att demonstranter grupperar sig på olika sätt under en demonstration (Guvå & Hylander, 2002). Frågan är om motsvarande grupperingar sker inom polisen.

Polisen arbetar i en organisation som är hierarkiskt uppbyggd enligt traditionellt mönster. Man är placerad som närpolis, piketpolis m fl funktioner och jobbar i inre eller yttre tjänst med olika uppgifter. Man har olika tjänstegrad beroende på utbildning, antal tjänsteår mm. Att polisen är uppbyggd som en traditionell hierarkisk organisation med klar ledningsstruktur, där beslut går uppifrån och ner blir tydligt i samband med sökandet efter informanter. Man blir hänvisad uppåt i organisationen. Ledningen d.v.s. länspolismästaren måste ge sitt godkännande innan man kan gå tillbaka ner i organisationen och kontakta enskilda poliser. Denna organisations-princip, som liknar de moderna demonstranternas

organisering, skiljer sig från de postmoderna demonstranterna, som är organiserade i nätverk, där var och en endast representerar sig själv.

Som en man

Vid *Ingripande mot folkmassa* (Särskild polistaktik) organiseras polisen på ett för kommenderingen speciellt sätt i grupper med gruppchefer, avdelningar, avdelningschefer, polisinsatschef, kommenderingschef. Det finns en klar ledningsstruktur. Order kommer uppifrån och som enskild polis förväntas man följa de beslut som ledningen tar. Det ges inte särskilt mycket utrymme för enskilda initiativ. Man tar på och av sig hjälm när ledningen så beslutar och man fattar inga egna beslut i den frågan. Man ingriper/ingriper inte beroende på vad ledningen beslutar. Det sker en, som tidigare nämnts *uniformering* och *kollektivisering* av polisen i samband med denna kommendering. Medan demonstranterna beskrivs agera som individer, sägs polisen agera som "en man".

Det är väl en ledningsfråga hur man skall agera, jag har inget val om jag står där när jag skall agera och när jag inte skall agera. (ip 4).

Det finns idag en ambition att använda sig av s.k. uppdragstaktik i samband med dessa kommenderingar, där ledningen överlåter åt underordnat befäl att lösa den uppgift som han/hon föreläggs efter eget huvud.

En samling individualister

Även om poliser tycks utgöra en homogen grupp präglad av stark kåranda (Ekman, 200; Graner, 2004)) beskriver de sig själva sig som en heterogen samling av individer och paradoxalt nog verkar denna uniforma grupp bestå av en samling individualister. Av den anledningen utgör sannolikt kommenderingen *Ingripande mot Folkmassa* en mycket annorlunda arbetssituation, där man tvingas arbeta som ett kollektiv (en grupp) under ledning med en gemensam uppgift. Därför är det kanske inte konstigt att det verkar vara just individuella ageranden orsakade av individuella olikheter mellan enskilda poliser som får stor betydelse för grupprocesser inom polisen i samband med dessa kommenderingar (se senare avsnitt). Bl. a. handlar det om enskilda polisers förmåga att hantera frustration och provokationer.

Av polisen beskrivs vissa demonstranter som ungdomar som är ute efter att det skall hända någonting. Men, enligt polisen, gäller det även dem själva. Man söker spänning och utmaningar som ger adrenalinkickar. Vissa poliser benämns "blå-ljus-poliser. De gillar att arbeta i yttre tjänst som utryckningspoliser, med ett arbete som är s.k. händelsestyrt, till skillnad från närpoliser som skall arbeta mer förebyggande.

Jag tror att alla som söker till polisyrket söker spänningen. (ip 4)

Även om alla poliser sägs söka utmaningar beskrivs en del poliser som mer självsvåldiga och mer impulsiva (lättantändliga) än andra. Inom gruppen vet man ofta vilka poliser det är och de beskrivs också utgöra en risk för övriga gruppen.

Det ges inte utrymme för egna initiativ i sådana här grupperingar och det är egentligen katastrof tycker jag när någon i gruppen gör egna, tar egna initiativ, för då spricker helheten i det. /Stoppas man en sån polis?/ Nog olika från situation till situation, kanske inte kan gå in och stoppa det då, för olyckan är redan skedd, ... om en polis går ut på egen hand och börjar agera och så blir det motsättningar, så får man plötsligt ställa om, ta varifrån vi är just då och då gäller det att skydda både sig själv och sina egna. (ip 5)

Frågan är alltså om olikheter inom polisen mer handlar om personliga olikheter vad gäller temperament än om olika grupperingar och om detta också spelar roll för vilken polisroll man väljer att ta, d.v.s. påverkar val av tjänst inom polisen. Det tycks också som om ålder, erfarenhet och personlig mognad spelar roll. En annan skillnad verkar vara mellan polisens syn på hur man hanterar det man ser som ett brott. Några, som jag skulle vilja kalla *Rätt-skall-vara-rätt-poliser (lag och ordning-poliser)*, menar att man alltid måste ingripa om man ser att någon gör sig skyldig till en brottslig handling i lagens mening.

En demonstration ser jag ju med polisögon, det är helt klart. Om folk håller på med något brottsligt i den här demonstrationen är det svårt att förstå dom.....Dom bryter mot lagen genom sitt agerande och vi är där för att upprätthålla lagen. (ip 4)

Andra poliser kan kanske "*se mellan fingrarna*" och tycka att det inte är läge att göra ett ingripande, då det bedöms göra mer skada än nytta i en viss situation exempelvis i samband med en demonstration.

Man kan ju inte låta det gå för långt heller, börjar de kasta ölbrukar mot andra människor eller skada andra människor måste ju polisen ingripa, men så länge de kastar det på gatan må det väl vara hänt, den här gången, då tar man det istället för att återställa ordningen på plats just där, den där tjejen, hade det varit vid ett annat tillfälle och hon och en annan kompis hade slängt en ölburk på gatan hade jag säkert sagt till henne men i det här fallet var det inte läge att göra nåt. (ip 6)

Innebär kommenderingen ingripande mot folkmassa en inre kamp mellan den uppgift man har som vanlig polis (ordningspolis) och den uppgift man har vid demonstrationer, där uppgiften är att värna om demokratin? Frågan är hur dessa uppgifter förhåller sig till varandra? Är vissa poliser mera lag- och ordning-poliser och t o m beredda att riskera oordning för att upprätthålla lag och ordning.

Som enskild polis tror jag att det är svårt att se att man eskalerar någonting för att man gör ett ingripande som är helt legitimt.(ip 4)

Formering

I samband med demonstrationer utgör såväl poliser som demonstranter varsin samling av olika slags poliser från olika ställen. Denna hopsamling av individer kan ses som det första skedet i såväl en intragrupsprocess som en intergrupsprocess mellan demonstranter och polis. Hur fortsättningen blir verkar bli vara beroende av hur såväl polis som demonstranter "formerar" sig. Om polisen formerar sig som en "massa" svarar demonstranterna med att bli en "massa" i vilken även enskilda demonstranter eventuellt maskerar sig. Om poliserna dessutom är uniformerade i s.k. skyddsutrustning och rustade

för att möta en eventuell attack, signalerar de samtidigt "attack". Ett annat scenario är när demonstranterna agerar som en massa med ett antal maskerade demonstranter och polisen såväl uniformerar som formerar sig på samma sätt. En polis uttrycker denna skyttegravsformering som en kvarleva från andra världskriget. Vad som utgör starten på denna formering kan kanske inte alltid utrönas. De olika sidorna (fronterna) triggas varandra genom sin formering och uniformering (maskering). Denna ömsesidiga formering bidrar till att skapa en intergruppssituation som kan leda till en ömsesidig avidentifiering.

Om polisen inte ser att demonstranter till en början utgör en samling av enskilda individer, par, smågrupper, klungor finns risk att gå in och behandla dem som om de vore en *massa*. Begreppet *Ingripande mot folkmassa* inbjuder sannolikt till en sådan *deindividuation* som får konsekvenser för hur polisen agerar. I det utbildningsmaterial som ingår i den grundutbildning som ges finns också följande citat "*den enskilda förlorar sin identitet och försvinner in i massans anonymitet*". Utbildningen handlar dessutom, som en polis uttrycker det, mycket om hur man går och står d.v.s. ett annat mer militärt sätt att arbeta.

Man lär sig formationer, vad olika kommandon betyder, de som har gjort militärtjänst har ett försprång (ip 6)

Med det säkerhetstänkande som råder idag vågar inte heller någon polis ge sig in i eller möta en massa som enskild polis utan enbart som en grupp av specialutbildade, uniformerade och formade poliser. Man vill inte, som en polis uttrycker det, riskera att bli köttfärs.

Står jag mitt i den här gruppen uniformerad kliver jag ju inte in i den gruppen uniformerad för då vet jag ju att jag blir köttfärs där, hör till ens egen överlevnadsstrategi på ngt sätt. (ip 6)

En polis beskriver en demonstration, där polisen i syfte att förhindra en konfrontation går ut utan skyddsutrustning och vad som hände då.

Polisen blev attackerad innan man hann få på sig någon skyddsutrustning. Försöker inom polisen, medveten om att det skapar anonymitet, ger fel signaler, men inte mer än människor, att hänga hjälmen i kopplet, redan taggat upp ett steg, som demonstrant ser man skillnad om Kling och Klang är ute på stan och strosar runt. Piketpoliser ger andra signaler. (ip 6)

I händerna på ledningen

Polisens formering och uniformering är inte något som enskilda polismän styr över, utan som polis är man i händerna på ledningen. Det gäller såväl agerande som inte agerande. En kvinnlig polis beskriver den frustration man upplever som polis när man inte får ingripa när demonstranter gör sig skyldiga till brott (skadegörelse) därför att ledningen av någon anledning bestämt att inte ingripa. Enligt henne kan det vara så att ledningen, som i sin tur är beroende av sin ledning, har en annan strategi. Exempelvis väljer man att dokumentera ett brott för att kunna agera senare istället för att förhindra det. Som enskild polisman är man inte informerad om detta och får utan att förstå varför stå utan att göra något.

Dels kan det komma en order, nu skall ni ingripa....ibland får man en order om man skall stå tillbaka lite grund och det här är ju jättesvårt, för man kan känna en otrolig frustration när man står och ser på eländet, den skadegörelse som

bedrivs på den här platsen och så hålls man tillbaka för vi skall inte eskalera någonting av vår närvaro där, i nästa läge 10 minuter senare får du order om att du ska ingripa och då bär du ju på den här frustrationen. (ip 1)

Vi fick inte ingripa, jag var jätteupprörd, Vad jag samtidigt inte visste var att man hade olika grupper som dokumenterade allt den här skadegörelsen ...för att man skulle kunna identifiera individer och åtala i ett senare läge och hade jag vetat det där kanske jag inte känt samma frustration o kunnat tycka att det inte är nödvändigt att vi går in just nu. (ip 1)

Ledningens betydelse för de grupprocesser som utvecklas inom polisen.

Befälet visar vägen

Vid göteborgskravallerna kastar inte bara demonstranter sten utan även polisen gör sig skyldig till denna handling. Det handlar sannolikt om såväl enskilda poliser som självsvåldigt går över en gräns av olika skäl (handlar i nödvärn), som grupper av poliser. Enligt en av de poliser jag intervjuar och som själv presenterar sig som en "stenkastande polis" kan det också vara orsakat av ledningen själv.

Denne polis berättar att den grupp av poliser som han leder plötsligt stannar upp mitt i stenregnet. Detta får enligt honom inte ske eftersom det är förenat med livsfara. Normalt leder han sin grupp genom att gå bakom den, men eftersom det inte går att göra sig hörd i denna situation bryter han sig igenom och tar ledningen genom att gå framför. Utan att tänka tar han en sten och kastar mot demonstranterna. Poliserna följer då hans exempel och börjar även de att kasta sten mot demonstranterna, som de därmed lyckas pressa tillbaka. Enligt denna polis handlade det om överlevnad för såväl honom själv som gruppen.

En polis kastar inte sten, man kastar inte sten, men jag står för att jag kastade sten då. Jag skulle lika väl ha kunnat dragit min pistol, men det blev en sten. (ip 5)

Polisen beskriver sitt agerande som en reflexmässig handling i en situation där han blir helt tom och slutar tänka. Denna händelse visar dels på vilka starka mellangrupsprocesser som kan utvecklas, men också hur ledarskapet påverkar inomgruppsdynamiken. I detta fall blir befälet offer för mellangrupsdynamiken och indragen i stenkastning. Denna handling påverkar inomgruppsprocessen så att poliserna agerar som sin ledare, dvs kastar sten.

Enskilda polismäns betydelse för gruppens agerande

Även om det är ledningen som styr över poliserna och deras agerande, så blir även gruppen beroende av de enskilda polismän som ingår i den (se ovan). Man blir beroende av varandra. I en grupp, där man arbetar ihop och känner varandra, beskrivs det som att man också har koll på varandra. Ledningen vet hur olika poliser agerar och reagerar. Detta gäller exempelvis specialutbildad polis som piketpolisen. Men i Göteborg hamnade poliser ibland tillsammans med andra som de inte kände och med befäl som också var främmande för dem. Som grupp är polisen beroende av att deras kollegor inte börjar agera på egen hand genom att exempelvis låta sig provoceras av enskilda demonstranter. Om detta händer blir det farligt för gruppen i o m att det kan utlösa en gruppreaktion hos demonstranterna som då formerar sig mot polisen. Därmed blir inte bara den enskilda polismannen offer för demonstranternas attack utan hela polisgruppen. I en grupp där man känner varandra, kan man förebygga detta genom att se till att poliser som är självsvåldiga eller lättantändliga inte står längst fram. Gruppen ser till att enskilda poliser inte överreagerar.

Om någon tänder tillbaka då blir det en direkt konfrontation. (ip 1)

Jag och en kollega, vi stod och tittade på en tjej som demonstrativt stod och drack öl och sköt fimpar och fuck you och är man då den polis som snedtänder på den tjejen och går ur sin grupp, då är ju skadan skedd, men så länge ingen gör det – ingen som gjorde det heller – så fortsätter demonstrationen i lugn och ro, den här lilla svansen splittrades, det hände ju ingenting.../ gäller det att inte låta sig triggas av svansen?/Ja absolut, triggas man av nån, för oftast får man ju kontakt mer eller mindre med olika personer i gruppen och triggas man av det och agerar ensam, då är man farligt ute. Det gäller att gruppchefen är stark och kan hålla i sin grupp och var och en vet sin plats och vet vad man skall göra inte göra och skall man göra ett ingripande skall gruppen gå tillsammans och göra det, man kan ju inte låta det gå för långt heller, börjar de kasta ölburkar mot andra människor eller skada andra människor måste ju polisen ingripa, men så länge de kastar det på gatan må det väl vara hänt, den här gången, då tar man det än att man återställer ordningen på plats just där, den där tjejen, hade det varit vid ett annat tillfälle och hon och en annan kompis hade slängt en ölburk på gatan hade jag säkert sagt till henne men i det här fallet var det inte läge att göra nåt. (ip 6)

Som polis vet man ofta vilka poliser som låter sig provoceras eller som själva provocerar demonstranter genom sitt sätt att agera eller reagera. Och enligt polisen utgör dessa personer en säkerhetsrisk i o med att de kan bli den gnista som får det att tända.

Egentligen samma individ som alltid när det blir att man triggas, oftast samma personer som gör det först.(ip 1)

Överträdelser är inte orsakade av ideologiska ställningstaganden för eller emot. Som polis är man opartisk. Jag tror att de flesta av dagens poliser är väldigt insatta i vad man får och vad man inte får göra, övertramp beror oftast på andra orsaker, stress och rädsla. Det finns säkert poliser som är rädda för demonstranter också, mycket osäkerhet dålig utbildning, dålig utrustning. Välutbildad och välmotiverad polis är mindre rädda. (ip 3)

I utbildningen *Ingripande mot folkmassa* ingår en lämplighetsbedömning av enskilda poliser, men enligt de poliser jag intervjuar fungerar inte detta i

praktiken. Enligt polisen är också risken större att yngre utbildade och rädda poliser överreagerar.

Eftersom befälen har ansvar för enskilda polisers agerande anses de också utgöra det största hotet mot gruppen. Enligt en polis som arbetar med utbildning av poliser i *Ingripande mot folkmassa* (särskild polistaktik) utgör befäl som själva överreagerar eller missbedömer situationen och beordrar sina underställda till ingripanden som leder till konfrontationer den största faran vid en kommendering.

Som framgår av ovanstående blir enskilda polisers agerande betydelsefulla för gruppen. Individuella ageranden kan sätta gruppens säkerhet på spel, då det kan utlösa en gruppreaktion hos demonstranterna som "tvingar" den övriga gruppen att agera. I vissa grupper tycks det som att gruppen inser vikten av att hålla tillbaka dessa poliser, medan det inte verkar vara fallet i andra grupper. Dels verkar det finnas skillnader mellan löst sammansatta grupper och mer sammansvetsade grupper, dels mellan hur öppet - slutet klimat det är i dessa grupper, vilket i sin tur anses vara en ledningsfråga.

Undsättning som gruppfenomen

Om en enskild polismans agerande leder till att andra poliser i den egna gruppen går på demonstranterna istället för att stoppa sin kollega, får det till följd att hela gruppen av poliser hamnar i konfrontation med demonstranterna. Troligtvis äger motsvarande fenomen rum inom demonstrantgruppen om en enskild demonstrant anses bli attackerad av polis. Eftersom polisen har som norm att ställa upp för varandra (Ekman, 2001) kommer detta sannolikt i sin tur leda till att även andra grupper eller avdelningar inom organisationen kommer till undsättning och därmed kommer även polisen att bli en "massa" i demonstranternas ögon, även om de själva fortfarande ser sig som enskilda poliser. Undsättning riskerar därmed att bidra till en eskalerande krigsprocess.

Om någon (polis) får sig en snyting kan man inte garantera vad som händer.
(polisbefäl)

Jag åkte dit (till Göteborg) för att rädda världen, det jag sett och den rapportering, så kan jag inte se att det finns något försvar för det demonstranterna gjorde och det är ju vår uppgift att se till att de inte gör sådana saker. (ip 4)

Vår uppgift var att undsätta de vanliga kollegorna om någon fick problem. (ip 5)

Sammanfattningsvis tycks de processer som sker såväl mellan som inom demonstrant- och polisgruppen vara en växelverkan av interaktioner på såväl individ som grupp och organisationsnivå.

På individnivå handlar det om att enskilda poliser låter sig triggas av enskilda demonstranter. Polisen upplever det som att demonstranter genom att provocera försöker få dem att ta till batongen – vara den som slår först. I Göteborg blev exempelvis - vem som började, en huvudfråga. Att ge tillbaka, försvara sig genom att gå till motattack blir legitimt framförallt om det

handlar om att agera i nödvärn – att slåss för sin egen och gruppens överlevnad

Om man som enskild polisman inte kan hantera de provokationer man utsätts för eller om en enskild polis blir utsatt av en demonstrant, händer det saker i den egna gruppen som får betydelse för det som sedan händer mellan poliser och demonstranter. Om den egna gruppen kommer till undsättning sker en formering och om polisen inte redan är skyddsuniformerad, sker sannolikt dessutom denna uniformering i den situationen, beroende på vilka beslut som befälen fattar. Dessa är i sin tur beroende av gällande hotbild, säkerhetstänkande etc. Det som händer kan ses som ett samspel mellan befäl - enskild polisman – grupp av poliser å ena sidan samt enskilda demonstranter – demonstrantgruppen å den andra sidan. I det läget en grupp av poliser inom en avdelning hamnar i konfrontation med demonstranter så kommer fortsättningen bl. a. att avgöras av om andra grupper eller avdelningar inom polisen kommer till undsättning.

Det som händer kan beskrivas i följande olika steg.

1. en enskild polisman provoceras av enskilda demonstranter (individnivå)
2. polisgruppen går till attack mot demonstranterna för att undsätta sin kollega (intragruppnivå)
3. demonstranterna går till motattack mot polisen (intergruppnivå)
4. andra polisgrupper undsätter sina kollegor (organisationsnivå)

Gruppens överlevnad i fokus

Frågan är om polisen genom att börja undsätta sina kollegor också byter fokus. Det handlar inte längre om att värna om demokratin och dess spelregler utan om den egna gruppens säkerhet och överlevnad. Exempelvis utgör tidigare nämnda beskrivning ett exempel på detta, där befälet tar ledningen genom att gå i täten och kasta sten för att säkra såväl sin egen som gruppens överlevnad.

Inom polisen finns idag ett högt säkerhetstänkande. Den uniformering som används i samband med demonstrationer benämns, som tidigare nämnts, skyddsutrustning. Ledningen har ansvar för personalens arbetsmiljö. Befäl vågar inte utsätta sig själv eller sina mannar för risken att bli skadad, samtidigt som man vet att exempelvis skyddsuniformering i sig ökar risken för konfrontationer. Ledningen, som har ansvar för sin personals säkerhet, hamnar därmed i ett dilemma om vad som är effektivt vs säkert. Brandmän skulle man inte låta släcka en brand utan skyddsutrustning, å andra sidan skulle man inte heller tillåta att de genom sina ingripanden orsakade branden eller förvärrade den.

Att säkerhetstänkandet styr arbetet innebär att poliser aldrig arbetar ensamma, utan alltid i dubbelpatrull eller grupp. Genom att formera sig i grupp vid en demonstration ökar kanske känslan av säkerhet, samtidigt som denna formering i sig sannolikt också ökar risken för att skapa den mottattack man vill skydda sig mot.

Det tycks också som om det finns en föreställning hos polisen om att man måste ha initiativet, annars är man ute ur leken. Att hamna i underläge är detsamma som att gå under. Det som hände i Göteborg beskrivs i termer av liv och död. Man slogs för sin egen överlevnad.

Tänkte bara på att jag måste komma hem till fru och barn. (ip 5)

Man tänker och handlar som om det vore krig.

Gruppen som gränsvakt

Det eskalerande förlopp som beskrivits ovan sker inte alltid. Det är beroende av hur såväl poliser som demonstranter hanterar enskilda individer inom sina grupper, vilket kan illustreras av följande situation.

En polis berättar om en grupp ungdomar som står och sjunger i samband med en "insäckning". Plötsligt börjar en av ungdomarna att agera. I detta fall tas han om hand av den egna gruppen som tar honom därifrån och lugnet återställs, men denna händelse, som beskrivs som en snedtändning, skulle enligt denne polis mycket väl kunnat resultera i att någon polis, av rädsla i denna uppskruvade situation också snedtänder. Därmed skulle det kunna utvecklas helt annorlunda än vad det gjorde nu. Sannolikt hade ungdomarna istället för att ta bort sin kamrat då gått till attack mot polisen, vilket i sin tur hade lett till att andra poliser kommit till undsättning och en grupp- mot - grupp konfrontation blivit ett faktum.

Ett gäng ungdomar som stod och sjöng, en av dom som sjöng jättevackert ... o så helt plötsligt for det grejer i luften, det var som om någon hade tryckt på en knapp på honom så han exploderade och då var det gudskelov kompisar som tog hand om honom så att han försvann, men då kan jag ju också se att polisen här, om någon tänder tillbaka här, så blir det ju en direkt konfrontation, för då hade ju inte dom här kompisarna tagit bort honom utan då hade det blivit en konfrontation istället... just då det är viktigt att inte någon överreagerar och springer ut själv utan man hela tiden håller gruppen stabil. (ip 6)

Enskilda initiativ på gott och ont

I Göteborg arbetade polisen med dialog och förhandling som förebyggande åtgärder. Frågan är dock om den dialog som sker mellan enskilda polismän och enskilda demonstranter före en demonstration har effekter i en intergruppsituation, där det såväl sker en ömsesidig avidentifiering mellan poliser och demonstranter som en förändring av den egna identiteten hos såväl enskilda poliser som demonstranter. Om en förhandling skall komma tillstånd måste det skapas förutsättningar för samtal mellan enskilda demonstranter och enskilda poliser under en demonstration. En polis vittnar om att det faktiskt är möjligt att åstadkomma även i en krigssituation. På frågan om en kontakt får någon effekt i det läge där det redan är ett ställningskrig mellan demonstranter och poliser svarar denne polis.

Det tror jag att det har, men det gäller ju att den som förhandlar för demonstranterna har demonstranternas förtroende. Från polisens sida har vi ju en inarbetad organisation så om någon säger till oss att vi skall förhandla med Pelle Pettersson så gör vi ju det men om Pelle Pettersson inte har det uppdraget från demonstranterna så faller det ju därför att dom inte är organiserade eller det kanske är en klick som är organiserade men resten är det inte. Jag vet att på Järntorget, på lördagen tror jag att det var, när vi hade inringat folk så var det ju en av demonstranterna som trädde fram och han försökte då på något sätt att få demonstranternas mandat att förhandla med polisen och det fick han ju av stora delar, men inte riktigt av alla tror jag och då blev det lite av den situationen, tror jag, att dom som han hade mandat att förhandla med polisen tystade ner dom som inte tyckte att han skulle förhandla, det är ju lite den här organisationsbiten och han slet sitt hår får att få till ett ganska låst läge och han lyckades i stora delar samtidigt som polisen var tvungna att ha vissa kriterier som skulle uppfyllas för att man skulle..... för jag har för mig att det var då som det här ryktet om dom beväpnade terroristerna skulle ha kommit, så att för att dom skulle få lämna denna inringning så var dom tvungna att visiteras, där kunde inte poliserna släppa på det, förhandlade om att dom skulle bli släppta mot visitering, så uppfattade jag det och det lyckades till slut. (ip 6)

Det tycks således som att en händelse mellan enskilda demonstranter och poliser såväl kan utlösa gruppkonfrontationer som vara ett möte som får det att trappa ner. Det senare bygger på kontakt och dialog mellan enskilda representanter för vi och dom.

En kamp om spelets regler

Det verkar som om det som händer under en demonstration mellan polis och demonstranter blir en fråga om "spelets regler". Polisen är där för att upprätthålla lag och ordning och hur de förhåller sig till demonstranterna verkar vara mer en fråga om hur demonstranterna förhåller sig till de regler som gäller.

Det är svansen som inte vill infoga sig. Dom som vill framföra någonting, dom finner sig i dom regler som behövs. (ip 6)

Det verkar alltså som om polisen kategoriserar demonstranter utifrån hur de följer spelets regler. Detta blir tydligt i den konflikt som orsakas av när polisen bestämmer sig för att spärra av det område där demonstranterna befinner sig.

Ohörsamhet mot ordningsmakt

Under intervjuerna beskrivs den motsättning mellan demonstranter och poliser som uppstår när polisen bestämmer sig för att den plats där demonstranterna befinner sig inte längre är tillåten att vara på (tillträdesförbud) Att polisen bestämmer sig för att spärra av en gata eller en plats är ett speldrag i det demokratiska spelet som förändrar förutsättningarna för demonstranterna, som kanske inte ens förstår att det

inte längre är tillåtet utan t o m ett brott enligt lag att vara på den plats som tidigare varit tillåten att vistas på.

Därvid finns risk för konfrontation genom att polisen dikterar villkoren och de, som inte gör som polisen säger, kan dömas för *ohörsamhet mot ordningsmakt*. Polisen menar dessutom att den som inte går därifrån inte bara gör sig skyldig till en brottslig handling utan även genom att välja att stanna kvar har valt sida. Därmed kan de behandlas på samma sätt som de som betraktas som provokatörer. Alla dras över samma kam.

Tänker att dom som har rent mjöl i påsen dom går därifrån, dom som blir kvar har valt sida....(ip 4)

Tidigare forskning har visat hur demonstranter tappar tilltron till polisen. Vår forskning visar att även polisen tappar tilltron till demonstranter, när de inte hör samman polisen eller gör som de blir tillsagda och gör sig skyldiga till *ohörsamhet mot ordningsmakt*. "Om en deltagare i en folksamling som stör den allmänna ordningen inte lämnar en för ordningens upprätthållande meddelad befallning gör han eller hon sig skyldig till *ohörsamhet mot ordningsmakt*. Det gör även den som deltar i en ordningsstörande folksamling och som tränger in på ett område som blivit fridlyst eller avspärrat". (Göteborgskommittén, 2002)

När polisen genomför sin husrannsakan på Hvitfeldska gymnasiet i Göteborg uppmanas alla att lämna platsen, enligt polisen. De som inte gör det uppfattas av polisen ha gjort ett val som innebär att de ställt sig på provokatörernas sida mot polisen. Därefter har de inte rätt att gå från platsen eftersom de då är kategoriserade som skyldiga till ett brott.

Dikotomisering

Polisen tycks vara väl medveten om att demonstranter inte utgör en homogen "massa". Enligt polisen finns flera olika grupper. Man pratar om de som demonstrerar av ideologiska eller politiska skäl och de som demonstrerar för att bråka (antidemonstranter). Man talar också om en kärna och en svans.

Man ser inte demonstranter som en massa, tycker att man ser ganska direkt vilka som är där för att demonstrera... de är engagerade och vilka som inte är där för den sakens skull utan är där för att se om det händer något /?/, man ser det på beteende, man ser det på engagemanget, ser vilka som är fullständigt ointresserade av att lyssna på de som talar utan dricker öl och slänger fimpar. (ip 6).

Demonstranter är ju alla som ha en åsiktsyttring, måste tänka sig ett demonstrationståg, att man demonstrerar för eller emot någonting, och där har vi ju alla kategorier, inte bara dom som demonstrerar för att göra sin röst hörd, utan det finns också en annan demonstration under samma tid och som inte är där för att göra sin röst hörd utan kanske för att störa någon annan eller den egna demonstration och sen har du ju alla dom andra som bara följer med och de här människorna måste man ju faktiskt bemöta olika, det är det här som är så

svårt för demonstranter är ju inte bara en massa utan massor med olika kategorier. (ip 1)

Demonstranter är de som demonstrerar för att göra sin röst hörd (goda avsikter) medan "*svansen*" är ute efter att något skall hända, exempelvis konfrontationer med polisen och *provokatörer*. De vill ställa till med bråk. För polisen verkar det vara oviktigt om man bråkar av ideologiska skäl eller inte, eller vilken ideologi som förespråkas. Man avideologiserar således inte bara sig själva utan även vissa av ungdomarna - de som inte är där för att demonstrera.

Titta på reclaim, en jättemassa som demonstrerar för att återta gatan, men i den demonstrationen har du den där klicken som är där för att idka skadegörelse, provocera o dom kanske egentligen inte har ideologin i det men dom har tagit till sig den för att vara där och störa (ip 1)

I tidigare nämnda utbildningsmaterial görs en dikotomisering av demonstranterna i en våldsminoritet, som ses som anförare och en majoritet som betraktas som en flock. "Kom ihåg att en massa styrs av flockbeteende. Det finns alltid ledare som kontrollerar massan." Detta synsätt, som är en kombination av le Bon och Allports teorier, verkar styra polisens taktik. Man måste ta bort anförarna från flocken eller som det står i Göteborgskommitténs rapport – skilja agnarna från vetet (Göteborgskommittén, 2002) och en av polisens uppgifter i Göteborg var bl a att stänga av folk som man trodde var på väg att ställa till bråk.

När vi var där nere, alla som hade det utseendet som man träffade på, dom tyckte man att dom tillhörde dom här bråkmakarna Ja, man har lite speciella kläder, kanske rasta eller dreadlocks, kommer i smågrupper och som man ser kommer att bråka nästa gång, eller har bråkat /Hur ser dom ut som man tänker, dom kommer inte att bråka?/ (Skrattar) nu tänker jag bara när man ser dom på stan. Inte som demonstranter, fick i uppgift att stänga av folk som vi trodde var på väg att ställa till bråk, vissa som man kunde bortse från. ex Agda 70 år. Bedömde på utseendet, hade inget annat att gå på. (ip 4)

Samtidigt verkar det som att det finns en annan indelning som styr det praktiska arbetet, där man skiljer mellan demonstranter (de som vill göra sin röst hörd) och som följer spelets regler och de som är där för att bråka och inte följer spelets regler.

Vissa demonstranter är också maskerade från början, sjalar, luvor, fast de inte är uppdragna. Som polis ser man att om det blir problem är det med dom. (ip 5)

Demokrati inom lagens ramar

Alla poliser talar sig varma för de demokratiska rättigheter vi har i Sverige

En av de bästa rättigheter vi har i Sverige, en fri och rättighet som alla skall ha, det gäller ju både fascister och nazister o anarkister. (ip 2)

Men det gäller att hålla sig inom lagens ramar.

Lagstiftarna har ju satt upp kriterier för upplopp, ohörsamhet mot ordningsmakt, så då får man gå efter de, att man sätter sig ner på gator och torg eller vandaliserar, då har man ju begått ett brott. Sen kanske jag håller med reclaim, som de tycker, men på det sättet de visar upp det, det är väldigt dåligt, det ska man lagföra. (ip 2)

Det är ju så lagstiftningen säger i alla fall, om du har gett en befallning att folk skall gå därifrån, då har man ju ganska stora befogenheter på dom som är kvar. (ip 4)

En demonstration ser jag ju med polisögon, det är helt klart. Om folk håller på med något brottsligt i den här demonstrationen är det svårt att förstå dom... inte ser till att dom här som håller på med det kommer fram, att man struntar i det eller döljer det, hjälper till att dölja det. / Vad är det man ser som brottsligt med de här polisögonen? / Ja,, våldsamt upplopp, skadegörelse eller annat som man kan göra i skydd av den här folkmassan. (ip 4)

Demokratins väktare

Polisen ser sig som demokratins väktare. De är tillsatta av staten för att svara för att lagen efterföljs. Det blir som en slags domarroll i det demokratiska spel som såväl definieras som regleras av samhällets lagar och förordningar. Som polis har man dessutom inte bara rättighet utan även skyldighet att, om det behövs, även använda våld vid brott mot spelets regler.

Vi är ju tvungna att ingripa och vi ingriper ju i statens tjänst, vi har ju inget egenintresse, bara för att vi tycker att det är kul att flytta på 200 demonstranter, utan vi är ju styrda av lagar och förordningar, regering och riskdagen hela vägen ner. (ip 3)

Ens rättspatos är så att man skall ingripa liksom mot brott och att inte ingripa, som också kommit order om på de här gatufesterna, det har varit jättestressande för dom som har jobbat. (ip 4)

På samma sätt som präster ser sig som Guds ställföreträdare på jorden och agerar i Guds namn tycks polisen se sig som den statliga demokratins företrädare som agerar i lagens namn. Detta är också i överensstämmelse med den samhälleliga institutionens uppdrag till den professionella gruppen.

Ändamålet helgar medlen

Till skillnad från demonstranterna har polisen inte bara rätt utan även skyldighet att i vissa lägen använda våld. Stenkastning uttalar man sig dock om på olika sätt. Några anser att det inte är rätt att kasta sten. Poliser kastar

inte sten, (vilket även den polis som kastat sten säger) Stenkastning är inte lagligt, till skillnad från att använda skjutvapen.

Att man tar sten och kastar, det är inte lämpligt, kasta sten har man ingen laglig rätt till. blir likadan som pöbeln, såg en som kastade sten, han är väldigt impulsiv, måste ha blivit kortslutning, skäms när man ser det. (ip 2).

Vi skulle ha skjutit varningsskott mycket tidigare, man är så rädd, ingen vill skjuta någon, det yttersta, det sista som finns i verktygslådan, försöker förhålla det. (ip 2)

En annan polis menar dock att man får kasta sten eftersom ingen polis som kastat sten ännu blivit dömd för det.

Kasta sten får man göra, det är ju utrett, helt ok. Ja rent proffsigt ur ett polisperspektiv ser det ju inte bra ut, men det är ju en annan sak men rent juridiskt. (ip 3)

Gemensam sak

Polisen kan också beskriva situationer där demonstranter och polis utgår från att man har en gemensam uppgift att se till att demonstrationen fungerar.

Vår uppgift att se till att demonstrationen går lugnt till, om vi får information att det skulle ha nästlat sig in terrorister i den här gruppen är det givet att vi måste vara observanta på andra saker, då har ju bilden förändrat sig och det var väl det som hände sista dagen i Göteborg också då det framkom att det skulle ha kommit några tyska terrorister. (ip 6)

Denne polis berättar om en demonstration där kurder demonstrerar för sin rätt

Dom var otroligt tacksamma för att vi hjälper dom att genomföra den på ett bra sätt. På slutet av demonstrationen spred sig ett rykte att en kurd hade en flaska bensin på sig och att man misstänkte att han tänkte tända eld på sig, förstöra demonstrationen, varpå dom själva och alla i demonstrationen blev väldigt observanta att leta rätt på den här killen och bad oss om hjälp att hitta den här killen, det hände ingenting, dom som vill demonstrera har något de vill framföra och de vill framföra det i lugn och ro. (ip 6)

Sammanfattande diskussion

Denna studie visar att kravaller inte bara kan ses som ett mellangrupsfenomen (poliser vs demonstranter) utan som ett än mer *komplext samspel mellan inomgruppsprocesser och mellangrupsprocesser*. När det gäller demonstranter har det i tidigare studier visat sig att det som händer *mellan* poliser och demonstranter påverkar det som händer mellan olika grupperingar *inom* demonstrantgruppen, vilket i sin tur påverkar händelseutvecklingen *mellan* grupperna. I denna studie fokuseras på det som händer *inom* polisen i motsvarande situation.

Medan demonstranter anses vara fria att själva bestämma såväl om de vill delta i en demonstration som hur de vill delta, är poliserna, som de uttrycker det, inte där frivilligt utan i tjänsten. Som poliser får de ikläda sig en annan roll än sin vanliga polisroll när de tas ut till en kommendering av detta slag. Det innebär såväl en annan *uniformering* som *formering*. Detta tycks även innebära en *avpersonifiering* i den meningen att man känner sig anonymiserad (man blir en sköld och hjälm för demonstranterna), ofri att ta egna initiativ och beslut då man ingår som en i en grupp underställd ett gruppbefäl, som i sin tur är underställd en avdelningschef etc. Som enskild polis ingår man i en organisation (kommendering) som är mer eller mindre hierarkisk och regelstyrd.

Även om det rent organisatoriskt verkar handla om grupperns ageranden, så tycks enskilda individers (polisers) handlingar vara av avgörande betydelse för det som sedan händer såväl mellan grupper inom polisen och organisationen i stort. Det verkar som om det som startar processen, får det att tända, är beroende av hur samspelet mellan enskilda poliser och enskilda demonstranter utvecklas. Poliser hanterar rädsla och frustration på olika sätt och inom polisen finns det poliser som beskrivs vara mer lättantändliga och impulsiva än andra. Olika poliser bedömer också situationer olika. Om en enskild polis inte klarar av hålla sig inom gruppen och att förhålla sig professionellt i en provokativ situation, utan låter sig triggas och går till attack eller motattack, genom att exempelvis ta till batongen eller bete sig kränkande på något sätt, så kan det bli starten till en gruppprocess. Det är på samma sätt som med lärare (Colnerud & Granström, 2002). "När eleverna är intresserade och lydiga kan lärare utan svårighet leva upp till sin roll. Men i det ögonblick som eleverna inte lever upp till de förväntade elevrollerna utgör de ett direkt hot mot läraren" (ibid s 108). För lärare handlar det om att den professionella rollen eller det professionella jaget inte är tillräckligt stark för att skydda lärarens personliga jag. Detta gäller sannolikt även dessa poliser. Men dessutom verkar dessa provokationer även utgöra ett hot mot och därmed kränkning av själva polisjaget. Att vara polis upplevs, som tidigare nämnts, som om det vore en personlig identitet. Och för att leva upp till sin polisroll måste man ingripa i varje läge där människor gör sig skyldig till en i lagens mening brottslig handling. Troligtvis gäller detta i högre grad yngre och mer oerfarna poliser. Frågan är också om det finns en konflikt mellan yrkesrollen som vanlig polis och den särskilda polisroll som gäller i

samband med särskild polistaktik och att denna professionella roll dels är oklarare, dels hamnar i motsättning till den vanliga polisrollen, där man huvudsakligen ingriper mot någon eller några individer i samband med en lagöverträdelse. Vid *Ingripande mot folkmassa* handlar det om att ingå som en del i en grupp och organisation, i ett arbete där enskilda personer också utgör en del av en grupp och organisation. Det som blir möjligt att göra som vanlig polis är kanske inte läge att göra i detta särskilda polisarbete.

Om en enskild polis låter sig provoceras eller agerar på annat sätt, får det konsekvenser för den övriga gruppen, som då dras in i konfrontationer med demonstranterna. Om polisgruppen inte klarar av att hantera detta, kommer detta att uppmärksammas av andra grupper inom polisen, som då är beredda att komma till undsättning, dvs ställer sig på sina kollegors sida mot demonstranterna. Därmed riskerar även polisen att bli en "massa" som dras in i ett krig med demonstranterna som en "massa". Nu handlar det inte längre om att värna om demokratin. Kampen om spelets regler har övergått till en kamp om liv och död.

Sammanfattande slutsatser av denna studie.

1. Vanligt polisarbete bygger på enskilda polisers förmåga att hantera situationer som självständiga och autonoma individer. Han/hon bedömer själv situationen och tar ställning till eventuella ingripanden.
2. Särskilt polisarbete i grupp ställer andra krav på enskilda polismän vad gäller förmåga att inordna sig i en grupp, underordna sig andras beslut etc.
3. Om en enskild polis faller ur ramen och agerar på egen hand (går till attack mot enskild demonstrant kan det ge upphov till två processer.
 - a. Mellangrupsprocess genom att demonstranterna går till attack mot polisen.
 - b. Inomgrupsprocess genom att andra poliser i såväl den egna gruppen som andra grupper undsätter och försvarar sin kollega.
4. När polisen övergår till att undsätta sina kollegor har den ursprungliga uppgiften att försvara demokratin övergått till självförsvar. Fred har blivit krig.

Referenser

- Allport, F. (1924). *Social Psychology*. Boston: Houghton Mifflin.
- Colnerud, G. & Granström, K. (2001). *Respekt för läraryrket. Om lärares yrkespråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Ekman, G. (2001). *Från text till batong – Om poliser, busar och svennar*. Stockholm: Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm. Doktorsavhandling
- Gevreus, G. (2002). Jag ingick i polisens dialoggrupp. Ur *Vad hände i Göteborg*. M. Löfgren & M. Vatankham (red.). Stockholm: Ordfront.
- Glaser, B. (1978). *Theoretical sensitivity. Advances in the methodology of grounded theory*. San Fransisco: The Sociology Press.
- Granér, R. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet. Doktorsavhandling
- Granström, K. (red.) (2001). *Göteborgskravallerna – identitetsskapande och attitydförändringar genom deltagande i fredliga demonstrationer och våldsamma upplopp*. Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt försvar. Rapport 187.
- Guvå G, Hylander I. (2002). Förändrad tilltro till demokratiska spelregler. Ur *Göteborgskravallerna*. K. Granström (red.). Styrelsen för psykologiskt försvar. Rapport 187.
- Guvå G. & Hylander I. (2003). *Grundad teori – ett teorigenererande forskningsperspektiv*. Stockholm. Liber.
- Göteborgskommittén (2002). *Göteborg 2001*.
- Hylander, I. (2004). *Massrörelser, massaktioner och social identitet*. (Fograpport.) Linköping: Linköpings Universitet. Institutionen för beteendevetenskap.
- Le Bon, G. (1985/1995). *The Crowd. A Study of the Popular Mind*. London: Transaction Publishers.
- Reicher, S. (1996). The Crowd's century: Reconciling practical success with theoretical failure. *British Journal of Social Psychology*, 3, 535-553.
- Stott C. & Reicher, S. (1998). Crowd action as intergroup process: introducing the police perspective. *European Journal of Social Psychology*, 28, 509-529.
- Stott C. & Drury J. (2000). Crowds, context and identity: Dynamic categorization process in "the poll tax riot". *Human Relations*, 53, 247-273.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup Relations*. Cambridge University Press.

FORUM FÖR ORGANISATIONS- OCH GRUPPFORSKNING

FOGs huvudintresse är dynamiska processer, främst i autentiska arbetsgrupper och sociala system, d.v.s. naturligt förekommande grupper som ej är tillskapade för forskningsändamål utan grupper som har en egen historia och en särskild uppgift.

FOG-RAPPORT är en rapportserie som utges oregelbundet i löpande nummerserie och innehåller mer preliminära presentationer av forskningsresultat och forskningsöversikter. Några av rapporterna kan komma att publiceras i slutgiltig version på andra ställen. Exemplar av FOG-RAPPORT liksom förteckning över FOG-rapporter som fortlöpande revideras, kan beställas från:

FOG-Rapporter
Institutionen för beteendevetenskap
Linköpings Universitet
581 83 Linköping
Tel 013-28 21 17
E-mail: fograpport@ibv.liu.se

ISSN 1401-0283
ISRN LIU-IPP-FOG-R--55--SE